

bosansko-hercegovačkih ljekara u pratnji i sanitetskom nadzoru hadžijskog puta, bila je veoma teška, odgovorna i spojena sa mnogim oskudicama i opasnostima. Pažnji i energiji ovih ljekara treba u velikoj mjeri zahvaliti za spriječavanje unošenja infektivnih bolesti u Bosnu i Hercegovinu.«

Izvori

¹Das Sanitätswesen in Bosnien und der Hercegovina, 1878-1901. — ²Jahrbuch des Bosn.-Herceg. Landesspitales in Sarajevo für 1897, 1899 und 1900. — ³Jeremić R., Prilozi istoriji zdravstvenih i medicinskih prilika Bosne i Hercegovine pod Turskom i Austro-ugarskom, Beograd, 1951.

SANITARY PROTECTION OF PILGRIMS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA ON THEIR WAY TO MECCA AND MEDINA, AT THE END OF LAST CENTURY

Sreten BOŠKOVIĆ
Ajša SMAILBEGOVIĆ

BASED ON INFORMATION, AN INSIGHT INTO THE STATE OF CHOLERA AT the turn of the last century in this region can be attained: manner and ways of its spreading in the countries of the Near and Far East, where the disease was epidemic; nature and pathogenicity of »religious cholera«, caused by pilgrims visiting Mecca and Medina as an important epidemiological factor in the transfer of cholera to this country; medical requirements in Bosnia and Herzegovina at the turn of the last century, and the steps that the Austrian and Hungarian medical and governmental authorities took for protection against the transfer of cholera by means of pilgrims; inconveniences of the precautionary measures; survey of international assemblies and conventions on conditions for the safety of pilgrims in the medical sense; fear of the Austro-Hungarian authorities that, through the occupied province of Bosnia and Herzegovina, the cholera would be transferred to other provinces of the monarchy and to Central Europe; rigidity of medical and sanitary measures and their persecution; survey of the number of diseased and their mortality; first medical attendants for pilgrims, as a warrant of the steady implementation of sanitary requirements; results of the medical prevention of pilgrims' journeys and medical personnel as the first victims; contribution of doctors in Bosnia and Herzegovina in preventing the penetration of cholera to this country through pilgrims.

POČECI RADA SOMBORSKE BOLNICE (XVIII VEK)

Kosta POPOV

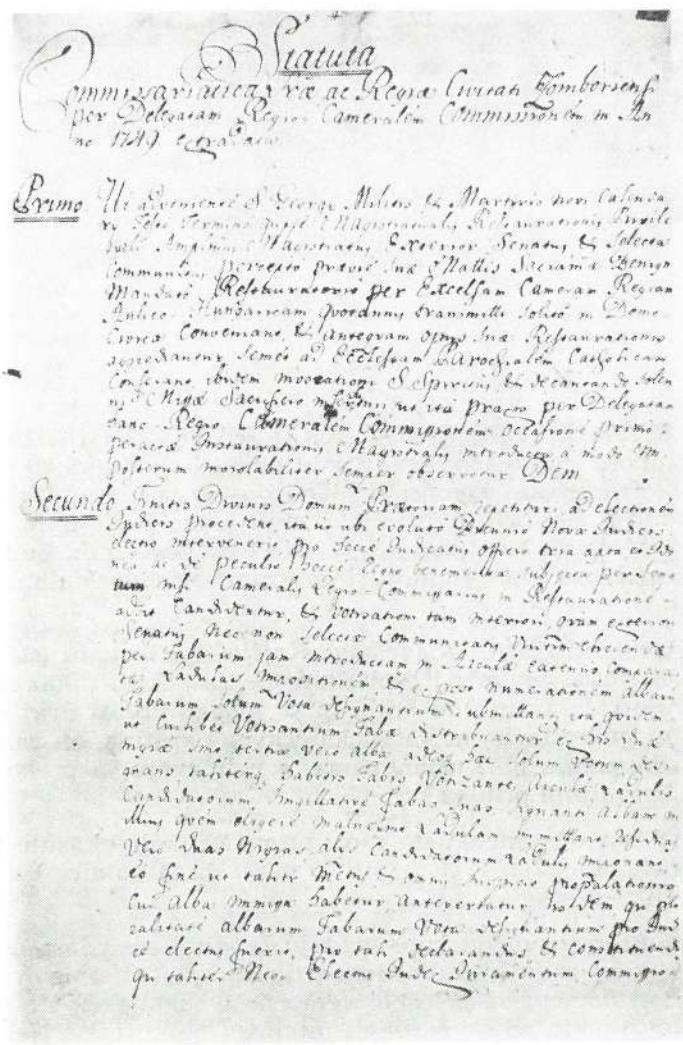
STEKAVŠI STATUS SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA 1749. G.
Magistrat Sombora izdaje svoj prvi Statut (slika 1 a). Tačka 26 nalaže (slika 2 b) da se Kraljevskoj komori redovno dostavljaju izvještaji o stanju računa crkvenih i bolničkih fundacija, i to ne samo postojećih, već i onih koje će se tek оформити, kako katoličkih tako i pravoslavnih. Bolničke fundacije obuhvatale su: hospitalium, lasaretum, xenodochialium, nosocomium, itd.¹

Na osnovu Statuta Magistrat obaveštava Kraljevsku komoru (sl. 2 a. i 2 b.) da u Somboru Nosocomium i Hospitalium ne raspolažu nikakvim fundacijama za svoje izdržavanje od kojih bi se mogao ubrati neki novac. Ne dotiranju ih ni pravoslavna ni katolička crkvena opština, ali zato o njima brinu, kao o humanitarnim ustanovama, a izdržavaju ih preko crkvenih ubiranja i dobrovoljnih priloga.²

Ovo je prvi pisan dokumenat do sada pronađen koji ukazuje na postojanje somborske bolnice u 1749. g. što ne znači da ta bolnica u bilo kojem vidu, nije i ranije delovala.

Humanitarne ustanove među koje spadaju hospitalium i lasaretum u početku su bile javne zadužbine, različitog tipa prema svrsi delovanja. Najčešće su bili: 1) domovi za bolesne, nemoćne i bogalje. 2) sirotišta i domovi staraca i 3) potkrovila i čarde za latalice i beskućnike. Neke od ovih obavljale su sve vrste delatnosti, a većina samo po jednu od navedenih. U Somboru je 1749. g. postojao Nosocomium, dom za nevoljne i bogalje i Hospitalium, ili kako su ga popularno nazivali »Špitalj« za smeštaj obolelih. Taj »Špitalj« označujemo kao početak somborske bolnice jer je kontinuirano evoluirao do današnje Opšte bolnice.^{1 2}

Prve fundacije u korist somborske javne bolnice (»Hospitalium germinate«) takođe datiraju iz 1749. g. Postoji spisak legata prikupljenih u korist javne bolnice »od osamostaljenja grada do 1804. g.« (sl. 3) izvađenih iz testamenata smeštenih u Arhivi slobodnog kraljevskog grada Sombora. Na tome spisku suma sakupljenog novca iznosi 1442 for. i 40 krajc. Pretpostavljamo da se pod »osamostaljenjem« smatra 1749. g. kada je Sombor dobio status slobodnog kraljevskog grada a ne 1717. g. kada je postao varoš³.

Slika 1 a

Slika 1 a i 1 b. IAS, 11/1749. Statut Slobodnog kraljevskog grada Sombora 1749. g. Tačka 26 nalaže da se Kraljevskoj komori redovno dostavljaju izveštaji o stanju računa crkvenih i bolničkih fundacija i to ne samo postojećih već i onih koje će se oformiti, kako katoličkih tako i pravoslavnih. Bolničke fundacije obuhvataju Hospitalium, Lazaretkum, Xenodochialium, Nosocomium itd.

Prvi proimeničan spisak legata u korist Somborske bolnice pod imenom: »Consignatio Hospitaliorum pecuniarum« datira iz 1751. g. (sl. 4). U taj spisak upisano je 10 prilagača i to: 1. Jakov Bekerović, 2. forinte; 2. Georgie Adani, 4 for.; 3. Georgie Hodžak, 2 for.; 4.. Joan Vasić, 50 kr.; 5. Rebeka Šenterin, 200 for.; 6. Nikolai Janković, 2 for.; 7. Marta Margin 10 for.; 8. Jakov Černi ili Pivanović 100 for.; 9. Nikolai Kunić, 3. for. i 10. Jakov Sinemdić, 3 for. Ukupno: 426 for. i 50 krajice.⁴

Rationes statuta sua
magistrorum in serabur.

Item. Comittitur, ut Rationes proventum, Ecclesiasticarum Faro-
rialium, non seu quam cum interventu loci faro-
et in ipsius praesentia proad partem Romanos. Catolic-
icam ex parte vero gratiae Ritus non ut orum impor-
ta Dni ipsorum Episcoporum assumantur, et revideantur,
negro sine Morum presertim et coherendo, cum Dominus et
Ecclesia proventibus disponatur. Rationesque tam super
primitorum Ecclesiasticorum proventum, quam etiam
Xenodochialium, Lazarethorum, et Hospitale ex Faro-
te Ritus, et a parte Catholicarum Sos Empordi origin-
orum Heruphombis et Croationibus cum Rationibus
Camerarii Camera Regia Autio-Hungaria quotannis
submittantur.

1749

442

Slika 1 b

Slika 2 a

Slika 2 a i 2 b. IAS, 41/1749. Na osnovu Statuta Magistrat obaveštava Kraljevsku komoru pod tačkom 44, da u Somboru Nosocomium i Hospitalium ne razpolazu nikakvim fundacijama za svoje izdražavanje od kojih bi se mogao ubrati bilo kakav novac. Ne dotiraju ih ni pravoslavna ni katolička crkvena opština, ali o njima brinu kao o humanitarnim ustanovama i izdražavaju ih preko crkvenih ubiranja i dobrotoljnih priloga.

Actus 10.
Ex Recitatione hanc esse videtur
tempore ab anno 1700 ad 1702.
Villa recentia Dom. de Lueras, signum Milare Op-
pidum hoc Actus fuit, verum Thesaurus juxta eam nominatus

Ad 45mo
Nella Terra Diatale, già Milazzo ed è
in questo tempo in separazione

Ad 49

Dicitur et Zeyntalis sub libertate quod
hunc ergo in hac littera regi Dabria Senato istud
in talibus tractat. Petrus totara existimat unde
alii Beccareius dapi possent estabilis;
Fincham cura & Synthesis collectiorum mi-
nistrorum figura accidentit Eleemosynarii Bo-
reus & Polares concordati

rever hic Lurca Coenecue Itasca Isp.
vare sp. Domina Johanna Holler Scacca
animali compagno ordinata ad Triennium
Grovatas ex Metropolitano sacerdotio ut
collegio
P. Monardus. No' d' invenit recordato anno
m' 16. p'g'ntate e quo ultra non' fuit

Sliba 2 b

Sa jednog drugog spiska legata i testamenata sakupljenih od 1751. do 1785. g. čija suma iznosi 611 forinti i 11 krajcara, vidimo da su zaveštanja bila ili uopštena ili namenska za pojedine bolnice u Somboru kao: pro Hospitale publico, pro Hospitale germinale, pro Hospitale civico, ad Hospitale pauperum, isto tako imamo legate: pro hospitalii ili ad Casam Hospitaliam, odnosno za više bolnica.⁵

Ovi legati ukazuju da je u gradu funkcionalo više bolnica, ali nije sasvim jasno u čemu su se razlikovale, sem što su bile zadužbine pojedinih fundatora.

Bolničke fundacije vremenom su rasle, a novac koji nije utrošen, davan je pod kamatu od 6% u korist bolnice, tako je plemeniti g. Emerik Stefanović ostavio zadužni legat u visini 1000 forinti na upotrebu Somborskoj bolnici. Novac je dat pod interes desetorici somborskih građana.

Radi obezbeđenja novca dužnik je garantovao vraćanje cele sume uz kamatu od 6% već prema sporazumu unetom u ugovor. Pod rednim brojem 7 nalazi se somborski hirurg Adamus Koblay sa pozajmljenih 375 forinti⁹ (sl. 5).

Slika 4. IAS, 1030/789. Prvi poimenovan spisak legata datira iz 1751. g. nosi naziv »Consignatio Hospitalierum pecuniarium«. U taj spisak upisana su imena desetorice prilaća.

U ono vreme izgradnja i izdržavanje bolnica nisu bili zakonom regulisani. Da bi se mogle izdržavati sveštenstvo je apelovalo na milosrde vernika da svojim prilozima pomažu bolnicu.

Nisu se uvek striktno izvršavali legati i testamenti gradana, sačinjeni u korist bolnice, kamate nisu uvek precizno unošene u ugovore o zajmu, a nisu redovno ni ubirane. To je sve išlo na štetu bolnice.

7. Martinus apud Cives. hujas pro pio Le.
gato depositus. elocat. a 6 pro Cento apud
fridream Pikkoris Coturnarium & Adream
kobzaj Chrysurum Cives. hujas ab 1779.
T. 4 Marty.

8. item Martinus apud legavit 209 f. elocas
in a 6 pro Cento apud Deonemath Michaelum
Pikkoren Gombol. a 16. Anno 1777. 11. May.

Slika 5. IAS, 271/1785. Bolničke fundacije rasle su sa vremenom, a novac koji nije utrošen za bolnike davan je pod kamatu. Tako je plemeniti g. Emerik Stefanović ostavio zadušni legat u visini od 1000 forinti Somborskoj bolnici. Pod rednim brojem 7. upisan je somborski hirurg Adamus Koblay sa pozajmljenih 375 forinti.

Godine 1775. Kraljevska komora šalje Naređenje Slobodnom kraljevskom gradu Somboru koje glasi (sl. 6): »Pošto se vidi, da u spiskove dužnika Bolnice nisu unesene kamate ili su nejasno unesene visine kamata, to se naređuje da se kamate moraju tačno određivati i unositi u dokumentaciju dugovanja i na vreme ubirati za Bolnicu. Kada se radi o novcu isplatu će vršiti Mesna blagajna, a isplate u naturi ići će preko erara, i to ne kao proizvoljna dobit, već kao ugovorom utvrđena i obračunata suma. Ova najviša Odluka saopštava se Magistratu Slobodnog kraljevskog grada Sombora sa nalogom da se nje pridržava i da je ispunjava.«⁷

Posle obnarodovanja centralnog zakona o sanitetu Monarhije 1770. g. pod imenom »Normativum in re sanitatis«, Zakonodavstvo vrši pokušaje da ozakoni i izgradnju i izdržavanje bolnica. Tako 21. VIII 1972. g. izlazi Zakon koji dozvoljava kretanje ulicama zimi do 21 h, a leti do 22 h samo uz nošenje fenjera. Sumnjičiva lica koja vrše odredbe zakona kazniće se zatvodom, a građani će plaćati globu u korist Bolnice. Pivnicama i noćnim lokalima određen je »fajerunt«; gosti koji žele i posle fajerunta da ostanu, plaćaju 2 forinte u korist bolnice. — Zakonom od 28. VIII 1774. g. određeno je da sva sveštena i svetovna lica prilikom pravljanja testamenta ostavljaju Bolnici određenu sumu novaca srazmerno visini zaostavštine.

Na inicijativu Marije Terezije, Kraljevsko namesničko veće izdaje Uputstvo za podizanje i izdržavanje bolnica, u kojem se Zakonu dosadašnje preporuke zamenjuju odredbama, kojim se i navodi sve, novčanim sredstvima mogu bolnice graditi i izdržavati i odakle se ta sredstva pribavlja-

Sacra Sedis et Regni Sacri Ecclesiastici Dei Summi Pontificis Curia Magistrorum
Libere Regiae et Ecclesiastice Consistorii Secundum Interrogationem, levante pro hinc
in his illis Episcopis Sacrae Prodigiorum potestadumque de istis Inquisi-
Regis Postomedio Schismi in consiglio datum est, ut ad Peccatum quoque
Civitatis Regis exonerat, sicut in Circumstantiis. Quale indagat, e
pro comperto necessaria ad Supprimendum, aut anteveterum regi
modi malum conjectum ordinat. Prosterea ea et sua Motus laicos
determinata Voluntas, ut postatus Postomedio Schismi universa
etiam Hobomonia Militaria in contraire mutat Generalis et Imperii
Statibus. Hoc agit ac praeceps cum natura locutionis Circum-
stantiarum Prodigiorum attentionem co dirigit, an hoc et nos
cum a haec debito loco eructa omnia agroti Encautamento ce-
der, ac alio remittit Hobomacionibus, cum in istam et Generalem
ac post circulum cuiusdam Qualitatibus propositi sunt? quantumnam
poterit agrotorum numerus, ac quantitanam sit Moralitas? un-
ve constituta ad Hobomonia ita in diversa Opere in Obligationibus
perfette responserunt? Quod igitur Encautus hunc Magistrorum et con-
trae statum reditum, utrum tractissimus responsions Operis
tum anteato Postomedio, quam et ex parte status Militaris de-
cendo Generali, ac consuetuitate Statibus Theosis circa difficultatem omne
afflictionium proficit et ejusdem Postomedio depositiones sanitatis
obite ac prout multa in effectum deducat. Iatum in arduis et
nemis austris defensione transfigurari. Ad dies tribus Oting-
tulimus hacten.

mestima prikupljaće se prilozi za Bolnice. Za ovaj posao zaduženi su senatori po Slobodnim kraljevskim gradovima, a birovi za opštine. 3. Bolnici prilažu određenu sumu novca zanatlije prilikom polaganja majstorskog ispita, a birtaši prilikom otvaranja kafana. 4. Spahije daju bolnici određen deo prihoda koji ubiraju iz svojih krčmi. 5. Mladenci na dan venčanja plaćaju taksu za Bolnicu. 6. Na dan smrti episkopa ili crkvenog dostojanstvenika sa crkvenog imanja 1/6 prihoda ide u korist bolnice i to sve do naimenovanja drugog dostojanstvenika. 7. Građani slobodnih kraljevskih gradova plaćaće porez u korist bolnice srazmerno visini svoje imovine. 8. Manastiri koji su davali hranu prosjacima ubuduće će bolnicama davati hranu. Ovo je prvi Zakon koji obezbeđuje stalne prihode za izgradnju i izdržavanje bolnica u Monarhiji odnosno Vojvodini, pa i u Somboru.

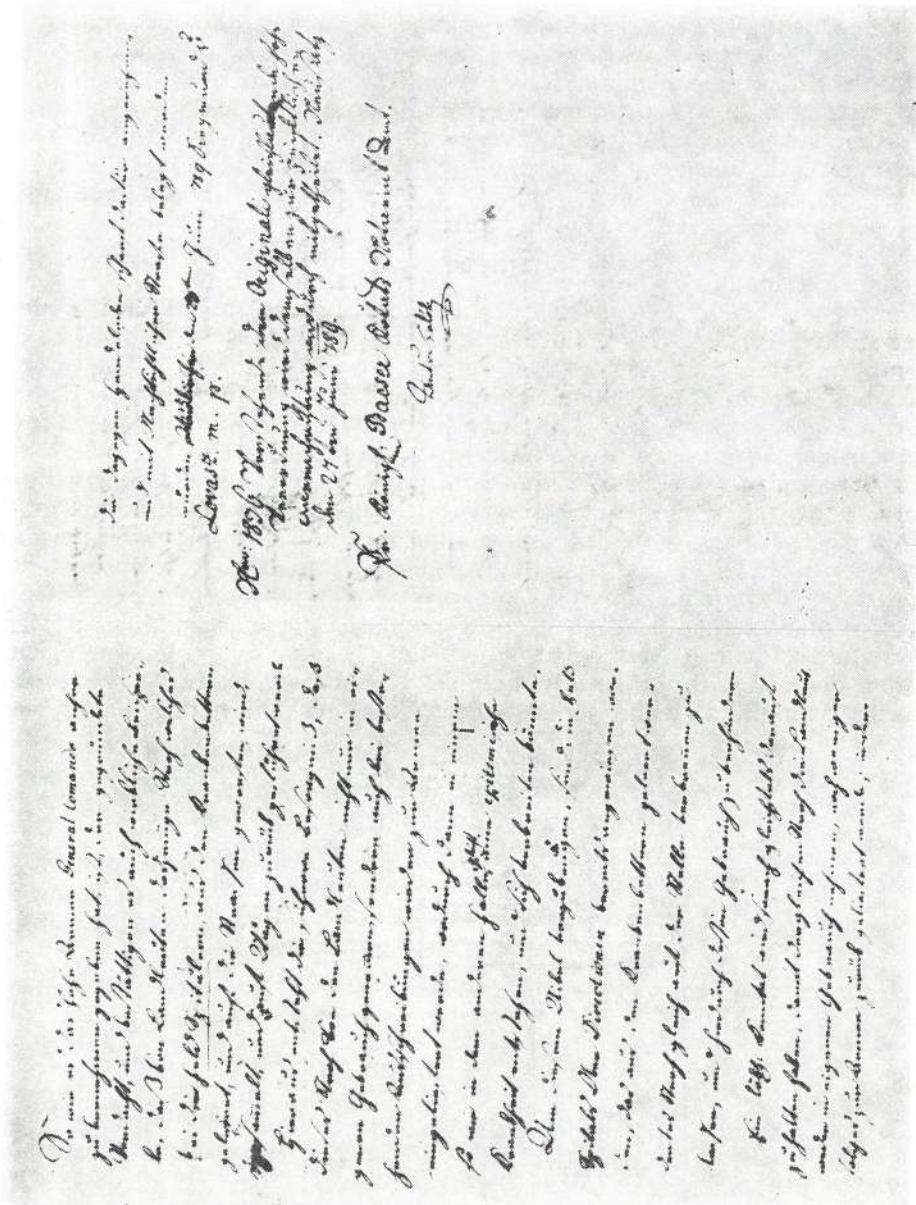
U istom Zakonu apeluje se na autoritet sveštenstva i od njih se traži da ubeđe svoje vernike, da davanjem dobrovoljnih priloga bolnici i ukrašavanjem crkvi i svojim svakodnevnim molitvama to čine za pokoj duše svojih najmilijih. Dalje se Zakonom reguliše da o količini sakupljenih dobara, vode tačnu evidenciju senatori po slobodnim kraljevskim gradovima, po opštinama blagajnici, po selima birovi, a da njihove knjige mora vlast kontrolisati najmanje jednom godišnje. Rad bolnice se mora takođe kontrolisati, kontrolu obavljaju županijski i gradski funkcioneri. Staratelj bolnice obavezan je da svake godine podnosi iscrpan izveštaj o prošlogodišnjem poslovanju Bolnice uz koji prilaže i plan sa predlogom o izmenama, dogradnji ili proširenju bolnice. U Somboru je taj izveštaj pisan u više primeraka, jedan je dostavljan Kraljevskom namesničkom veću,

Bayerische Landschaftsgesellschaften in die Würdig- ung abzuhören.			
	Name		
	Dr. Erd	Leipziger	Ges. der östl. Pfalzigen Rufung
	Eine Landschaftsgesellschaft		
	Zentner	Leipziger	in 700 bis 800 M.

Slika 6. IAS, 81/1775. Godine 1775. Kraljevska komora šalje Naredenje Slobodnom kraljevskom gradu Somboru koje glasi: »Pošto se vidi, da je u spiskove dužnika Bolnice nisu unešene kamate ili su nejasno unefene visine kamata, to se naređuje vreme ubirati za Bolnicu. Ako se radi o novcu isplate će vršiti Mesna blagajna, da se kamate moraju tačno određivati i unositi u dokumentaciju dugovanja i na a isplate u naturi ići će preko erara, i to ne kao proizvoljna dobit ili poklon, već kao ugovorom utvrđena i obračunata suma. Ova najviša Naredba saopštava se Magistratu Slobodnog Kraljevskog grada Sombora sa nalogom da je se pridržava i da je ispunjava.«

ju⁸. U tom zakonu pored ostalog stoji: 1. Ne može se sačiniti ni jedan testament dok se za Bolnicu ne izdvoji suma novca srazmerna veličini imetka. 2. U pazarne i praznične dane po crkvama, trgovina i drugim javnim

Slika 7. IAS, 934/1788. Starešina Bolnice obavezan je da svake godine šalje iscrpne izveštaje o prošlogodišnjem poslovanju Bolnice i to Kraljevskom Namesničkom veću, Županiji i Magistratu. Kako to nije urađeno, Kralj. Namesničko veće traži od Bačko-Bodroške županije, da naredi Somborskoj bolnici da ova odmah dostavi zaostale izveštaje i obraćune od 1783. do 1787. g. Uz akt je priložen »formular« po kojem izveštaj treba sačiniti. Na Formularu u rubrici »odredište« stoji Sombor, a pod »ustanova« bolnica (Spital)

Slika 8. IAS, 781/1789. U vreme austrougarsko-turskog rata od 1789. do 1790. u Somboru deluje i Vojna bolnica. U aktu stoji: »Postojala je sumnja Komande bolnice a sada je pojedinim primerima to i dokazano, da onu slamu koja se vadi iz bolničkih kreveta i baca, seljaci kupe po ulici i ponovo prodaju komandi Vojne bolnice. Postoji velika zabrinutost jer seljaci pokupljenu slamu ne koriste samo za ličnu potrebu već je ponovo prodaju bolnicama. U oba slučaja može doći do infekcije i izbijanja epidemije. Da bi se ova nevolja suzbila Komanda bolnice naređuje da se slama izbačena iz bolničkih kreveta mora na licu mesta spaliti, kako bi se ponovna upotreba sprečila. Oni koji se protiv ovog naredenja ogreše biće kažnjeni.

drugi Županiji, a treći Magistratu kao vlasniku Bolnice. Ove izveštaje prvih godina staratelj je redovno slao, a kasnije to nije bio slučaj, zato 1788. g. Kraljevsko namesničko veće traži od Bačko-Bodroške županije da naredi somborskoj bolnici da odmah pošalje zaostale izveštaje i obraćune i to od 1783. do 1787. g.⁹ Uz akt je priložen i formular po kojem izveštaj treba sačiniti (sl. 7).

Za vreme austrougarsko-turskog rata 1789—1790., u Somboru deluje i vojna bolnica, što se vidi iz jednog akta u kojem stoji (sl. 8): »Postojala je sumnja Glavne komande, a sada je pojedinim primerima to dokazano, da onu slamu koja se vadi iz bolničkih kreveta i baca, seljaci ponovo kupe sa ulice i prodaju Komandi vojne bolnice. Postoji velika zabrinutost jer seljaci pokupljenu slamu ne koriste samo za ličnu upotrebu već je ponovo prodaju. U oba slučaja može doći do infekcije i izbijanja epidemija. Da bi se ova nevolja suzbila Komanda bolnice naređuje da se slama izbačena iz bolničkih kreveta, mora na licu mesta spaliti, kako bi se ponovna upotreba sprečila. Oni koji se protiv ovog naredenja ogreše biće kažnjeni¹⁰.

Koncem XVIII veka somborska Bolnica pored fundacija raspolaže sa 2.300 forinti¹¹, a to je svota koja omogućuje ne samo izdržavanje već i gradnju.

Godine 1802. Somborska bolnica posluje a nalazi se na Buzadžićevom gruntu¹².

Zaključak

Prvi do sada pronađen dokumenat o poslovanju Somborske bolnice datira iz 1749. g. Iste godine formiraju se i prve fundacije. Prvi pojedinačan spisak legata datira iz 1751. g. Te prve somborske bolnice delovale su i kontinuirano evoluirale u današnju Opštu bolnicu.

Izvori

- ¹ Istoriski arhiv, Sombor 11/1749. — ² Istoriski arhiv, Sombor, 41/1749. — ³ Istoriski arhiv, Sombor, 631/804. — ⁴ Istoriski arhiv, Sombor, 1030/1789. — ⁵ Istoriski arhiv, Sombor, 271/1789. — ⁶ Istoriski arhiv, Sombor, 25/1785. — ⁷ Istoriski arhiv, Sombor, 81/1775. — ⁸ Istoriski arhiv, Sombor, 130/1775. — ⁹ Istoriski arhiv, Sombor, 934/1788. — ¹⁰ Istoriski arhiv, Sombor, 781/1789. — ¹¹ Istoriski arhiv, Sombor, 202/1791. — ¹² Istoriski arhiv, Sombor 42/1802.

DER ANFANG DES KRANKENHAUSES VON SOMBOR — 18 JAHRHUNDERT

Kosta POPOV

MIT DER AUFHEBUNG VON SOMBOR IM JAHRE 1749 AUF DEN RANG VON freier Königlichen Standt, bekommt Sombor sein erstes Statut. Punkt 26 des Statutes ordnet, dass man der Königlichen Kamera regelmässig den Stand der kirchlichen und krankenhäuslichen Fundationen darstellen muss. Die krankenh »auslichen« Fundationen umfassten: hospitalium, lazaretum, xenodochialium, nosocomium usw. An den Statut basierend, stellt der Magistrat ein Verzeichnis zu (Rationes), in den man

aus dem Punkt 44 konstatiert, dass die somborische Krankenhäuser mit keinen Vermögen disponieren, und so kann man auch keine kleinste Einnahme einsammeln, sondern wurden diese als humane Institutionen mit freiwilligen Beilagen und kirchlichen Geschenken ausgeholt.

Bis jetzt ist das erste gefundene, geschriebene Dokument, welches ein Dasein von somborischen Krankenhaus im Jahre 1749. zeigt. Dieses »Spital« wie es populär genannt wurde, bestand hoffentlich auch früher, und evolvierte durch die Zeit in heutiges Allgemeines Krankenhaus.

Die ersten bekannten Fundationes zugunsten »Hospitalium germinale«, datieren vom Ende des Jahres 1749. Die ersten Legaten »Consignatio Hospitaliorum pecuniarum« datieren aus dem Jahre 1751. Diese Legaten zeigen darauf, dass in Sombor mehrere Krankenhäuser als Gründung einiger Fundatoren funktionierten. Die Aushaltung von den Krankenhäusern war nicht nach den Gesetzen reguliert. »Normativum in re sanitatis« aus dem Jahre 1770 versuchte sich an die Barmherzigkeit der Einwohner berufend, die Aushaltung von Krankenhäusern zum Gesetz machen, und nach den Gesetzen aus dem Jahre 1775, wurden die Geldmittel bezeichnet sowie wovon man diese Mitteln für die Aushaltung verschaffen kann. Während des österreichisch-türkischen Krieges im Jahre 1789 funktionierte in Sombor ein militärisches Krankenhaus.

Am Ende des 18 Jahrhunderts, befand sich das somborische Krankenhaus am Buzadžić Grund es hatte eine Fundation von 2300 Forinten zur Verfügung und als solches tritt es in das 19 Jahrhundert.

POČECI SOMBORSKE HIRURGIJE I SOMBORSKI HIRURZI U XVIII VEKU

Kosta POPOV

TOKOM PRODIRANJA TURAKA U SREDNJU EVROPU, 1541. G. Suljeđman II Veličanstveni pokorio je Bačku pa je i Sombor pao pod tursku upravu. Sombor je bio sedište nahije kojom je upravljao paša, stacioniran u »Kuli«, koja i danas postoji iza zgrade Istarskog arhiva. Somborska nahija administrativno je potpala Budimskom vilajetu. Posle poraza pod Bečom Turci su napustili krajeve severno od Dunava i Save, tako da su se 1687. bez borbe povukli i iz Sombora, u kojem su vladali 146 godina.

Za vreme svoje invazije, turska hirurgija kao i ceo vojni sanitet bili su na višem nivou u poređenju sa drugim zemljama Evrope pa i Austro-Ugarske.

Žitelje Sombora onoga doba sačinjavaju Srbi i Bunjevci, koji su se, rame uz rame, borili protiv Turaka. U bespōstednim borbama oni su se istakli na svim ratištima, ne samo u Bačkoj, već u celoj Evropi. Za zasluge stećene u borbama austrougarski dvor im je, za užvrat dodelio specijalne privilegije, koje su ih štitile od okolne vlastele. Kada je Sombor oslobođen od Turaka, bio je selo, a 1699. g. postaje sresko mesto. Od 1702. do 1717. g. Sombor je vojničko naselje, »Opidum militare« kojim upravljaju vojni kapetani, regrutovani iz redova Somboraca, i to na osnovu privilegija steknih u borbama protiv Turaka. Godine 1717. Sombor postaje varoš ustvari vojnička varoš.^{1 2 4}

Početkom XVIII veka okolina Sombora je opustošena ratom, zemlja je neobrađena i podivljala, kroz grad, između današnjeg hotela »Slobode« i Stare gradske kuće, proticala je reka Mostonga, koja je širila smrad na trulež i barske gasove, nosila dubre i gradske otpatke i bila odlično leglo za muve i komarce. Pošto osnovni higijenski uslovi ne postoje, grad zahvata epidemija zaraznih bolestina koje se provlače kroz celo XVIII stoljeće.^{2 11 28}

Tih prvih godina XVIII veka lečenje je bilo primitivno, njime su se bavili kaluđeri, bajalice i razni nadrilekari, a hirurgijom ranari, felceri i berberi. Školovanih hirurga tada nije bilo u Somboru. Oni se pojavljuju tek u petoj deceniji XVIII veka^{2 4}. Prvi hirurzi formirali su svoj esnaf, a delokrug njihovog rada kretao se prema znanju i umenju samih hirurga, od davanja klistira, puštanja krvi pijavicama ili operativnim putem, pa do herniotomija i amputacija ekstremiteta. Usluge su naplaćivane neujednačeno, pa je dolazilo i do zloupotreba.